

AXEL KLINCKOWSTRÖM

Ett okonventionellt Rydberg-porträtt

Viktor Rydberg, vid denna tid utan gensägelse det tyngst vägande namnet inom svensk vitterhet, var då jag gjorde hans bekantskap nyligen fyllda sextiofyra år. Den bredaxlade, satta, något korpulenta gestalten, det av en kort, kraftig hals uppburna mäktiga huvudet med rik, ännu endast lindrigt grånad hårväxt och kraftiga, en aning krigiskt betonade mustascher kom honom att snarare verka något yngre än han verkligen var. Endast de långsamma, avmätta rörelserna och den tunga gången buro vittne om ålderdomens närhet samtidigt som de starkt markerade påsarna under ögonlocken skvallrade om vid skrivbordet tillbragta nätter – kanske också om andra, i ett tidigare livsskede genomvakade under grubbel och inre strider.

Vad som nu slog mig under min samvaro med Viktor Rydberg var det egendomliga sätt på vilket hans tankeapparat fungerade. Det fanns ett uttryck min mästare inte så sällan brukade använda:

Gudarnas kvarnar mala väl trögt, men så mala de siktat.

Vaje gång då jag hörde det kunde jag inte låta bli att i tysthet säga mig att hans egen hjärna var just en dylik "gudarnas kvarn" som malde trögt men i högsta grad siktat. Den liknade en av dessa mäktiga maskiner som långsamt men med oändlig precision skära ut räfflorna i de moderna jättekanonernas lopp. Dexippos' skald tänkte långsammare än någon jag vare sig förr eller senare råkat och även svaret på den enklaste fråga fick man vänta på ett eller annat ögonblick. Frågade man honom t. ex. om man fick fylla på det tömda punschglaset, kunde man hinna räkna till tio innan svaret: "Ett glas punsch? Jo, tack", kom över hans läppar. Att Viktor Rydberg under

dylika förhållanden inte var någon vidare farlig motståndare i en debatt ligger i öppen dag, så mycket fruktansvärdare kunde han däremot vara, då han i en skriftlig polemik, för att använda hans eget uttryck, "kastade sitt spjut i krigarens lovliga avsikt att såra och döda". Vi som tillhöra den äldre generationen ha säkert nog inte förgätit hans mellanhavande med den i motsats mot Rydberg hemskt munvige lektor Paul Peter Waldenström rörande Oscar Björcks väggmålningar i Operakällarens matsal. Waldenström, som i sin bigotta sedlighetsiver ville att målningarna skulle undandragas allmänhetens åsyn, framhöll särskilt på tal om satyren med nymfen i knät att den verkade anstötlig icke så mycket i och för sig som genom de idéassociationer den väckte: ingen som såg den kunde ju undgå att tänka på hur ett dylikt uppträde skulle komma att sluta. Härpå svarade Rydberg att därest herr Waldenströms fantasi var av dylik art borde han gripas av en liknande pinsam förnimmelse *varje gång han bevittnade en kristen vigselceremoni* - den gången blev för undantags skull Waldenström svaret skyldig.

Att det under dylika omständigheter var för Viktor Rydberg omöjligt att extemporera sina föreläsningar behöver väl knappast sägas. Han utarbetade dem alltid skriftligt, färdiga in i minsta detalj, och läste upp dem från manuskriptet med tydlig om också en smula entonig röst. Att under uppläsningens gång ändra så mycket som en stavelse föreföll honom alldeles omöjligt. Jag kommer gott ihåg en gång då hans föreläsning handlade om någon av nederländska skolans mästare och den tillhörande ljusbilden kommit bort. Det borde ha varit en värdshusinteriör, men i stället kom där ett landskap med väderkvarnar: "Till höger i mellanplanet se vi en ung man i röd tröja ..." Några yngre damer började fnittra på främsta stolraden och föreläsaren, vilken begrep att något måste vara galet, kastade en skygg sidoblick åt den vita duken till och blev varse väderkvarnarna. Rydberg tappade fullkomligt fattningen och fortsatte med bekymrad röst: "En ung man i

röd tröja – ja, jag kan verkligen inte hjälpa att han inte syns – med en falk på handen ...” varpå han fortsatte uppläsningen. Varje något så när van föreläsare skulle naturligtvis antingen hoppat över stycket om den unge mannen i röda tröjan och övergått till väderkvarnarna eller talat om något annat medan vaktmästaren letade fatt på den saknade bilden, men för Viktor Rydberg var något dylikt så gott som ogörligt; då han föreläste var han bunden vid papperet som galärslaven vid sin roddarbänk. För övrigt voro hans föreläsningar höjda över allt beröm, särskilt de av honom i bokform utgivna kulturhistoriska måste enligt min uppfattning räknas till det allra yppersta han skrivit.

Alldeles som en annan av mina gynnare, professor Adolf Erik Nordenskiöld, var Rydberg i det dagliga livet i högsta grad tankspridd. I en föregående samling minnen har jag haft tillfälle att förtälja hur den store polarfararen en gång glömde bort att inbjuda ett helt middagssällskap och härigenom kom att ställa inte så litet trassel åstad. Med Viktor Rydberg hände en gång det motsatta, i det han glömde bort att han *inte* hade bjudit en del lärda herrar på middag. En eftermiddag – han har själv berättat historien för mig – då min gode mästare steg upp i Djursholmsvagnen fick han se hela bänken fullsatt med berömda och lärda män. Där var Hans Hildebrand, den store riksantikvarien med nordmannaskägget, Leche, Montelius, Harald Wieselgren och många andra. Viktor Rydberg slog sig ned mittemot och betraktade en stund i tysthet vännernas skara: ”Och törs man nu fråga vart så många och lärda män ämna ställa sin färd?” I ett nu for spjuvern i Harald Wieselgren – sådant hände som bekant inte så sällan – kastande en förmanande sidoblick på de andra svarade han med gravlikt allvar: ”Och det kan *du* fråga? Vi ämna oss naturligtvis hem till dig.” Hildebrand var inte sen att ta upp bollen: ”Hör du Rydberg, du har väl händelsevis inte glömt bort att du bjudit oss på middag?” Viktor Rydberg började kallsvettas: hade han bjudit sällskapet i vagnen på middag och glömt bort att tala

om det för sin fru eller hade han ordentligt som sig borde talt om det och glömt att han gjort det? En pinsam fråga på vars besvarande hängde inte så litet. Under hela resan satt Rydberg tyst och sluten för att vid Sveavägen sätta sig i spetsen för tåget, alla de andra följde efter i gåsmarsch och så bar det av längs den smala trätrottoaren mot Rydbergs tomt. Dyster och grubblande på vad komma månade: nederlag eller seger, skandal eller ett festligt uppdukat middagsbord, höll han upp grinden för att låta de andra passera – dock, o under, hela den långa raden gamla herrar vandrade förbi och Wieselgren som kom sist nickade skrattande farväl: "Gå upp och ät, broder, vi ha just nu kommit ihåg, att det inte var till dig utan till Mittag-Leffler vi skulle!" Viktor Rydberg lär enligt egen utsago känt det som om en sten fallit från hans bröst. Utan att det på hans uppträdande var egentligen vidare märkbart, var vid tiden för vårt första sammanträffande Rydbergs hälsotillstånd redan under-grävt och hans förträffliga hustru, varmt hängiven sin make, vakade över honom med argusögon. Hon ansåg nämligen att alltför mycket samtal och framför allt förtärande av alkohol-haltiga läskedrycker var farligt och sökte till varje pris undvika dylika störande moment – till min smärta kunde jag inte und-gå att märka, att hon dit räknade såväl mina som senare Oscar Bensows besök. Detta enligt min fasta övertygelse med orätt. Viktor Rydberg var i grund och botten av naturen sällskaplig och måste ha känt den enstöringstillvaro hans fru i bästa avsikt ville påtvinga honom inte så litet tryckande. Dock när katten är borta dansa råttorna på bordet, vilket i det här fallet vill säga, att när den goda fru Susen någon gång hade farit till staden hände det att professorn slog sig lös och trollade fram en punschbricka och hade jag vid dylika tillfällen det intrycket att både umgänget och våtvarorna, av vilka han i stort sett njöt mycket måttligt, bekommo honom väl.

Undersökningar i Germanisk Mytologi var – hur litet än sakkunskapen visat sig ha förstånd för verkets förtjänster – utan

tvivel det Rydberg själv skattade högst av hela sin väldiga litterära och vetenskapliga alstring och han skulle varit mer än människa om han inte njutit av den hängivna beundran som från hans båda ungdomliga lärjungars sida kom honom till del. Däremot föreföll det mig som om fru Susen inte fullt så högt som vi uppskattade verkets förtjänster. Jag hade ett slags förnimmelse av att den värda damen i djupet av sin själ närde en hemlig fruktan för att en vacker dag se sin frejdade make på fullt allvar övergå till hedendomen och börja predika asaläran. Särskilt på mig fruktar jag hon inte såg med alltför blida blickar, betraktande mig som ett slags modern Kettil Okristen väl värd att hålla ett vaksamt öga på.

Allt detta, hur barockt det kan låta, kanske inte alldeles med orätt. För mig, sannolikt den som på det germanskt mytologiska området stått Viktor Rydberg närmast, faller det sig svårt att riktigt säkert avgöra huruvida han vid sin död i grund och botten var kristen eller hedning. Så mycket är visst att jag ofta hörde honom tala om asar, vaner, alfer och troll som fullt reella väsen, ungefär som en vanlig bibeltroende kristen talar om keruber, serafier och avgrundsandar. Då Carl G. Laurin kategoriskt fastslår, att ingen nutida svensk kan häda Tor, tror jag han kanske tar en smula fel. Så mycket är visst, att vid den tid jag talar om både Viktor Rydberg och jag skulle kunnat gått i land med den uppgiften – helst dock inte när åskan gick. Säkert är att Rydberg trodde på tillvaron av ett dödsrike vida mer i stil med de gamla germanernas Hel eller hellenernas Hades än med de semitiska religionernas plågo- och vällustorter.

På andar trodde han obetingat och kunde tala om andeuppenbarelser med samma lugna saklighet som om han berättat att han mött en bekant på gatan. Jag glömmer aldrig hur han en dag med den lugnaste min i världen berättade att han helt nyligen haft besök av en avliden vän. Han hade bett honom slå sig ned i soffan och de hade samtalat med varandra. Jag kunde inte låta bli att höra mig för om huruvida inte

min mästare gjort bruk av ett så lägligt tillfälle för att skaffa sig förstahandsunderrättelser rörande livet efter detta. Jo, det var just det han hade försökt, men hans nattlige besökare hade tydligen inte känt sig tilltalad av en dylik vetgirighet. Han hade småningom "blivit töcknig" och försvunnit. Jag kommer ihåg att jag i mitt stilla sinne gjorde den reflexionen, att förmågan att efter behag kunna "bli töcknig" och försvinna, då det gällde att undgå närgångna frågor, nog kunde vara en egenkap värd att förvärva.

Betecknande är det svar jag erhöll en gång, då jag på tal om Vapensmeden frågade, om Joulv Slatte vore att uppfatta som en Odeninkarnation eller om han endast inbillade sig att han var det. Efter att ha funderat en stund sade Viktor Rydberg i djupt allvarlig ton: "Detta är en fråga jag aldrig har velat besvara – *inte ens för mig själv.*"

[...]

Viktor Rydberg bodde, som av det föregående framgått, ute i Djursholm på Ekeliden, en stor, vacker villa, tornad som ett örnnäste på krönet av en hög bergskulle. En trappa upp låg hans vackra högvälvda arbetsrum, där han brukade ta emot mig vid mina blott alltför ofta återkommande besök. Jag kan när som helst återse det rummet som det var då jag såg det sist. Till vänster om dörren den öppna spiseln med sin eldskärm på vilken hängde en blank sköld med Tors kamp mot jättarna, en gåva av mig till min mästare som en gård av tacksamhet för det företal han en gång skrev till en av mina böcker; runt väggarna hyllorna med de digra folianterna, mitt emot dörren på en rikt snidad pulpet den digraste av dem alla, en monumental Faustupplaga i folioformat och där bredvid den utbyggda fönstersmygen med sina målade glasrutor, väggfasta bänkar och soffa, just den soffa på vilken vålnaden suttit under det nattliga samtalet, och till höger skrivbordet, stående fritt på golvet med kortsidan snett emot fönstret med bronskopian av den meliska Afrodite. Vid det bordet brukade

vi sitta, han i skrivstolen uppmärksamt lyssnande, jag på andra sidan bordet i en bekväm länsstol framläggande mina planer eller uppläsande det jag under tiden sen mitt förra besök hunnit utarbeta.

Viktor Rydberg var en intressant men i hög grad fordrande lärare. Under hans erfarna ledning fick jag lära mig vad jag förut endast haft en dunkel aning om, nämligen vilket ytterligt påfrestande och subtilt arbete fulländandet av en dikt innebär. "I min *Dexippos*", yttrade han en gång, "finnes inte ett ord som ej blivit liksom vägt på våg för att utröna huruvida det inte kunnat bytas ut mot ett annat och bättre, inte en mening där ej varje tänkbar ordställning prövats för att finna den bästa."

"Dikten", brukade han säga, "skall behandlas som ett smycke, då det blivit smitt på städet skall länk efter länk tagas under arbete, ciseleras och poleras till dess inte bara det hela utan också varje dess del utgör ett fullödigt konstverk."

[ur Axel Klinckowström, *Klinckan berättar : om böcker och vänner*, I, Stockholm 1934. Texten ovan är hämtad från sidorna 58-65, men bokens avsnitt om Rydberg, och om hans engagemang i Klinckowströms arbete med en diktcykel om mythjälten Svipdag, är avsevärt längre, s. 56-81.]